

5-6 Yaş Arasındaki Çocukları Ana-Babalarının Ödüllendirme ve Cezalandırma Yöntemleri

Serap BUZ (*)

Yrd. Doç. Dr. Nurper SAVAŞ - ÜLKÜER (**)

Ailenin sağladığı öğrenme yaşantıları ve sunmakta olduğu modellerin çocuktaki olumlu sosyal davranış ve değerlerin gelişmesinde önemli bir yeri vardır. «Çocuklarında olumlu sosyal davranışları yaratarak bunları ödüllendiren ve sosyal davranışlarıyla çocuğuna model olan anne-baba yardımsever, işbirliği yapan, uyumlu, çocuklara sahip olma beklentisi geliştirebilir.» (Morgan, 1984, s. 70).

Ana-babalar, çocuklarını eğitirken, istenilen davranışı sağlamak ya da geliştirmek amacı ile ödül, istenmedik davranışı yok etmek amacı ile ceza yöntemlerini kullanırlar (Acar, 1984, s. 175).

Ödül, kişiye; 1) istenilen davranışları yaptırmak için uygulanan özendiricileri; 2) istenilen davranışı yaptığında, bu davranışın yerleşmesini sağlayan pekiştiricileri içerir. Bu anlamda ödül verme, istenilen davranışlar için kişide haz yaratacak özendiricileri ve pekiştiricileri uygulamaktır (Başaran, 1985, s. 235).

Çocuğa verilebilecek ödülleri üç grupta toplamak mümkündür;

Sözel ödüller : Aferin, teşekkür ederim, çok güzel gibi sözlerle verilen ödüllerdir (Ülgen ve Fidan, 1983, s. 66).

Hareketle verilen ödüller : Çocuğa sevgi ile bakma, gülümseme gibi yüz ifadesiyle, kucaklama, başını yanağını okşama ve benzeri hareketle verilen ödüllerdir.

Maddi ödüller : Çocuğa oyuncak, giysi alma veya verme, sevdiği yiyeceklerden yapma veya alma, para verme, gezmeye, parka götürme, arkadaşları ile oynamasına izin verme, sevdiği bir şeyi verme veya yapmasına müsaade etme gibi ödüllerdir.

(*) M.E.G.S. Bakanlığı Uzmanı

(**) G.Ü. Mesleki Eğt. Fak., Çocuk Gel., ve Eğt. Anabilim Dalı.

İstenmedik davranışları bastırmak için ise, **ceza** kullanılır. **Ceza**; kişiye, 1) istenilmeyen davranıştan alıkoymak için uygulanan önleyiciler, 2) istenilmeyen bir davranış yapıldıktan sonra bu davranışın tekrarlanmaması için konulan yasaklayıcılardır (Başaran, 1985, s. 235).

Çocuğa verilebilecek cezalar ise;

Sözel cezalar : Korkutma ve tehdit, küçümseme, bağırma, beddua, aşığılama ve benzeri cezalardır (Okman ve Sükan, 1979, s. 36).

Hareketle verilen cezalar : Kızgın, kaşları çatarak bakma gibi yüz ifadesi ile veya dövme, odaya kapatma, sevgi esirgeme gibi hareketle verilen cezalardır (Uluğtekin, 1984, s. 27).

Maddi cezalar : Çocuğa sevdiği yiyeceği yapmama veya alma, parka gezmeye götürmeme, sevdiği şeylerden mahrum etme gibi cezalardır.

Ana-babaların, çocuklarının eğitiminde seçtikleri ödül ve ceza yöntemleri, onların sosyal-kültürel özellikleri ve çocuklarının cinsiyetleri ile yakından ilgilidir. Yapılan araştırmalar, genellikle alt sosyo-ekonomik düzey ana-babalarının daha katı bir disiplin şeklini tercih ettiklerini ortaya koymuştur (Newson ve Newson 1963; Le Compt 1978; Kâğıtçıbaşı 1978). Şule Bilir ve arkadaşları (Bilir 1988, s. 8-13), Ankara İl Merkezinde yaptıkları bir araştırmada, çocukların dayak cezası almaları ile buldukları aile ortamının özelliklerinin ve cinsiyetlerinin yakından ilişkili olduğunu bulmuştur; araştırmada, «erkek çocukların kız çocuklardan daha çok dayak cezası aldığı, yine annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe dayak cezasına başvurma sıklıklarının azalmakta olduğu, çalışan annenin çalışmayan anneye göre daha az sıklıkla dayak cezasına başvurduğu» rapor edilmiştir.

Ana-babaların çocuklarını ödüllendirme yöntemleri de yine eğitim durumları, ekonomik durumları, çocukların cinsiyetleri ile yakından ilgilidir. Kız çocukları daha çok saçları ve yanakları okşanarak ödüllendirilirken, erkek çocuklarının daha çok sözel «benim aslan oğlum, akıllıdır benim torunum. gibi» ödüllendirildikleri gözlenebilir. Yine ana-babanın ekonomik düzeyleri ile ödüllendirme yöntemleri arasında ilişki olabileceği düşünülebilir; gelir düzeyi yüksek ana-babaların çocuklarına daha pahalı ve çok sayıda maddi ödül verebileceği beklenebilir. Ancak, ödüllendirme konusundaki bilimsel araştırmaların konuya getirdikleri açıklık sınırlı kalmaktadır. Yalnız, bilinen ve kabul edilen nokta, **ödülün** davranışları şekillendirmede önemli ve etkin bir fonksiyonunun olduğu ve en etkili ödüllendirme

yönteminin ise **sözel ödüllendirme** yöntemi olduğudur (Okman ve Sukan 1979, s. 36; Navaro 1987, s. 24).

Bütün bu bilgiler ,düşünceler ve varsayımlar dikkate alınarak, 5-6 yaşında çocuğu olan ana-babaların; öğrenim durumlarının, ekonomik düzeylerinin ve çocuklarının cinsiyetinin, çocuklarını ödüllendirme ve cezalandırma yöntemlerinde etkili olup olmadığını belirlemek amacı ile bu araştırma planlanmış ve yapılmıştır. Bu amaca bağlı olarak, araştırma aşağıdaki sorulara cevap aramaya çalışmıştır.

1. Ana-babaların öğrenim düzeyi, çocuğunu ödüllendirme yönteminin seçiminde etkili midir?
2. Ana-babaların öğrenim düzeyi, çocuğunu cezalandırma yönteminin seçiminde etkili midir?
3. Ana-babaların ekonomik durumu, çocuğun ödüllendirme yönteminin seçiminde etkili midir?
4. Ana-babaların ekonomik durumu, çocuğunu cezalandırma yönteminin seçiminde etkili midir?
5. Çocuğun cinsiyeti, ana-babalarının çocuğunu ödüllendirme yönteminin seçiminde etkili midir?
6. Çocuğun cinsiyeti, ana-babalarının çocuğunu cezalandırma yönteminin seçiminde etkili midir?

YÖNTEM

Tarama modelinde gerçekleştirilen bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketin, görünüş yapı, kapsam geçerliliği için uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın evrenini, Ankara merkez il sınırları içindeki 5-6 yaş çocukları olan ana-babalar teşkil etmiş olup, çalışmada evrenin bütününe ulaşılamayacağından örneklem seçme yoluna gidilmiştir. Anket uygulanacak okullar, evreni yansıtacak şekilde, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesindeki ilkokullara bağlı ana sınıfları arasından şans yolu ile tesbit edilmiştir. Araştırmaya katılan ana-baba sayısı 300'dür. Ana-babaların, çocuklarının cinsiyetlerine göre, sayıları ise 152 kız, 148 erkektir. Yerilerin analizi için, Kay Kare hipotez testi uygulanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan ana-babaların, anne veya baba oluşlarına göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 : Ana-babaların, anne veya baba oluşlarına göre dağılımı

Ana-babalar	f	%
Anne	138	46.00
Baba	162	54.0
Toplam	300	100.00

Tablo 1'de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ana-babaların, % 46'sı anne, % 54'ü ise babadır.

Araştırmaya katılan ana-babaların öğrenim durumlarına göre dağılımları ise Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 : Ana-babaların öğrenim durumlarına göre dağılımı

Anne-babalar	Anne		Baba		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Okuma/yazması yok	4	2.90	4	2.47	8	2.67
İlkokul	38	27.54	36	22.22	74	24.67
Ortaokul	18	13.04	15	9.26	33	11.00
Lise	45	32.61	47	29.01	92	30.66
Y. Okul	33	23.91	60	37.04	93	31.00
TOPLAM	138	100.00	162	100.00	300	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi, örnekleme değişik öğrenim düzeylerinden gelen ana-babalar oluşturmaktadır. Buna göre; 45 (% 32.61) anne lise, 18 (% 13.04) anne ortaokul, 38 (% 27.54) anne ise ilkököl mezunudur. Babaların ise; 60 (% 37.04)'ü lise, (% 9.26)'i ortaokul, 33 (% 11.00)'ü ilkököl mezunudur. Okuma/yazması olmayan ana-babalar ise toplam 8 (% 2.67)'dir.

Araştırmaya katılan ana-babaların ekonomik durumlarına göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 : Ana-babaların ekonomik durumlarına göre dağılımı

Ana-babalar	f	%
Alt grup	95	31.67
Orta grup	114	38.00
Üst grup	91	30.33
Toplam	300	100.00

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, ana-babaların % 31.6'sı alt, % 38'i orta, % 30.3'ü ise üst ekonomik düzeyden gelmişlerdir.

Elde edilen diğer verilerin Kay Kare hipotez testi ile analizleri ise; ana-babaların öğrenim ve ekonomik durumları ile çocuklarının cinsiyetlerinin, ana-babaların tercih ettikleri ödül ve ceza yöntemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Ana-babaların çocuklarını ödüllendirme yöntemleri :

Öğrenim durumları açısından bakıldığında; Yüksek öğrenimli ana-babaların daha çok sözel ödüllendirme yöntemlerini kullandıklarını, lise ve ortaokul mezunu ana-babaların daha çok hareketle ödüllendirme yöntemlerini ve bunu takiben sözel ödülleri kullandıkları, ilkokul mezunu ve okuma-yazması olmayan ana-babaların ise çocuklarını hareketle ödüllendirme yöntemini tercih ettikleri gözlenmiştir.

Ekonomik durumları açısından bakıldığında; Üst grupta olan ana-babaların daha çok maddi ödülleri kullandıkları; sözel ödülleri ikinci derecede tercih ettikleri, orta ve alt gruptaki ana-babaların ise sözel ödüllendirme yöntemlerini birinci derecede, maddi ödüllendirme yöntemlerini ise ikinci derecede tercih ettikleri gözlenmiştir.

Çocukların cinsiyetleri açısından bakıldığında; Kız çocuklarının daha çok hareketle, erkek çocuklarının ise sözel olarak ödüllendirildikleri gözlenmiştir.

Ana-babaların çocuklarını ödüllendirme yöntemleri ile ekonomik durumları ve öğrenim durumları beraberce incelendiğinde; ekonomik durumla öğrenim düzeyi arasında paralellik olmadığı görülmektedir. Ekonomik durumu iyi olan ana-babalar, tahmin edilebileceği gibi maddi ödüllere birinci derecede başvurmaktadır. Diğer taraftan, eğitim düzeyi yüksek ana-babaların çocukta kalıcı ve iç denetimi sağlayıcı (Okman ve Sükan 1979, s. 39) sözel ödülleri sadece ekonomik sınırlılıktan değil, fakat daha çok sözel ödüllendirme yönteminin ço-

cuk eğitimindeki olumlu etkisinin farkında olduklarından tercih ettikleri düşünülebilir.

Ana-babaların çocuklarını cezalandırma yöntemleri :

Öğrenim durumları açısından bakıldığında; Yüksek okul mezunu ana-babaların çocuklarını daha çok yüz ifadesi ile cezalandırdıkları, ikinci derecede ise sözel cezaları kullandıkları, lise ve ortaokul mezunu ana-babaların sözel cezaları, ilkokul mezunu ve okuma yazması olmayan ana-babaların ise hareketle cezalandırma yöntemlerini ve birinci derece dayığı kullandıkları görülmüştür.

Ekonomik durumları açısından bakıldığında; Üst ekonomik durumda olan ana-babaların çocuklarını yüz ifadesi ile, orta grupta olan ana-babaların sözel cezalarla, alt grupta olan ana-babaların ise sözel ve ikinci olarak hareketle cezalandırma yöntemlerini tercih ettikleri görülmüştür.

Çocukların cinsiyetleri açısından bakıldığında; Kız çocuklarının daha çok yüz ifadesi ile, erkek çocuklarının ise sözel cezalarla cezalandırıldıkları gözlenmiştir.

Ana-babaların, çocuklarını cezalandırma yöntemleri bakımından, üst ve orta düzeyler arasında önemli bir farklılık görülmemekle birlikte, ilkokul mezunu ve okuma-yazması olmayan ana-babaların dayak cezasına daha çok başvurdukları gözlenmiştir. Bu sonuç, Bilir ve arkadaşlarının sonuçlarını da destekler niteliktedir (Bilir ve ark. 1988).

Çocukların cinsiyetleri açısından; kullanılan ödül ve ceza yöntemleri değerlendirildiğinde, ödüllendirilmede erkek çocuklarının, cezalandırılmada da kız çocuklarının daha avantajlı olduğu savunulabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Burada özeti verilmeye çalışılan «5-6 yaş çocukları olan ana-babaların çocuklarının ödüllendirme ve cezalandırma yöntemlerini» belirlemeyi amaçlayan araştırmanın sonuçları; ana-babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe, çocukta olumlu davranışlar ve sağlıklı bir benlik kavramı geliştirebilecek **sözel ödüllendirme ve cezalandırma yöntemlerinin** daha çok kullanıldığını ortaya koymuştur. Çocuğun cinsiyeti ve ana-babanın ekonomik durumu da kullanılan ödül ve ceza yöntemlerinin seçiminde etkili olmakla beraber, ana-babanın eğitim düzeyinin etkisi daha belirgindir. Diğer bir deyişle; ana-babaların daha sağlıklı bir eğitim yöntemi benimsemesi birinci derecede eğitim düzeyi ile yakından ilgilidir. Ana-babaları, ödül ve cezanın çocuk eğitimindeki yeri; dayak cezası kadar, aşırı maddi ödüllerin de çocukta istenmedik davranışların meydana gelmesine yol açacağını;

dayağın çocukta ana-babaya, dolayısı ile topluma karşı nefret ve düşmanlık duygularını yerleştireceği gibi, istenmeyen davranışların sakli-gizli devam etme olasılığının varlığını sürdürebileceğini; aşırı maddi ödüllerin çocukta doyumsuzluk ve herşeyi kolay elde edebileceği kanısını yerleştirebileceğini vurgulayan mesajların ana-babalara ulaştırılması gerekmektedir. Bu mesajlar, değişik modeller çerçevesinde planlanabilecek ana-baba eğitimi yolu ile olabilir. Önerilen ana-baba eğitimi modelleri; bir yetişkin eğitimi (yaygın eğitim) çerçevesinde olabileceği gibi, radyo ve televizyonun ana-babalara çocuk eğitimi konusunda bilgi vermek amacı ile hazırlanacak programları çerçevesinde de planlanabilir. Diğer taraftan, bu mesajlar, okulöncesi eğitim kurumlarının ana-baba eğitimi ve ana-baba okul işbirliği programları içerisine yerleştirilebilir. Bunların ötesinde, kalıcı ve etkin bir ana-baba eğitimi, çocuğu ve genci, aile ve okulda, ilerdeki ana-baba rolüne hazırlamakla gerçekleşebilir.

Sonuç olarak denilebilir ki; eğer insanın toplum içinde kuraçağı sosyal ilişkiler ve geleceği sosyal statüyü belirleyici en önemli etmenlerden birisi ailesi içindeki etkileşimi ve aile bireyleri ile kurduğu sosyal ilişkiler ise (Berstein 1971, s. 144); bu sosyalleşme sürecinin temel taşları ana-babaların tercih edeceği ödül ve ceza yöntemleridir. O halde; daha olumlu ve kendinden emin sosyal ilişkiler kurabilme gücüne sahip nesiller yetiştirecek ana-babaları yetiştirmek, artık gerek örgün gerekse yaygın eğitimin temel amaçlarından birini meydana getirmelidir.

K A Y N A K L A R

- ACAR, Y.N., *Çocukla İletişim*. Nüve Mat., Ank., 1984.
- BAŞARAN, E.İ., *Eğitim Psikolojisi*. Yargıçoğiu Mat., Ankara, 1984.
- BERSTEIN, B. *Class, codes and control, Vol. 1*, Rautledge Kegan Paul London 1971.
- BİLİR, Ş. ve ark., Ankara il merkezinde 3-12 yaşları arasındaki 9813 çocuğun dayak cezası alma sıklığı ve bununla ilişkili duygusal problemlerin saptanması, *Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Dergisi*, 3 : 1988.
- KÂĞITÇIBAŞI, Ç., *Çocuğun Değeri*, *Psikoloji Dergisi*, 1 : 1, 1978.
- LeCOMPT, G., *Farklı sosyo-ekonomik düzey ailelerinin çocuk yetiştirme tutumları*. Hacettepe Üniv. Ankara, 1978.
- MORGAN, T.C., *Psikolojiye Giriş*. Hacettepe Üniv. Ankara, 1984.
- NAVARO, L., *Beni Duyuyor musun?*, YA-PA, İst. 1987.
- NEWSON, J., ve E., *Patterns of Infant Care*, Penguin, Eng. (1963), 1976.
- OKMAN, G. ve SÜKAN, Z., *Çocuğunuz ve Siz*. Boğaziçi Üniv. İstanbul, 1979.
- ULUĞTEKİN, S., «Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba Çocuk İlişkileri». *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*. Hacettepe Üniv. 2 : 1-3 Ocak - Eylül, Ankara, 1984.
- ÜLGEN, G. ve FİDAN, E., *Çocuk Çelişimi*, M.E. Basımevi, İstanbul; 1983.